

УДК 94 (477.5) «19»: 316.4

**СТЕРЕОТИПИ СПРИЙНЯТТЯ МІСТА УКРАЇНСЬКИМ СЕЛЯНСТВОМ
(КІНЕЦЬ 1910-х – 1920-ті рр.)****Олександр Вовк**

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Україна, 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87
e-mail: o.v.vovk@gmail.com

В українській історіографії вивченню історії українського села та міста кінця 1910-1920-х років надається значна увага, але дослідники, зазвичай, розглядають суспільний розвиток міста та села окремо. Бракує загальної картини, що висвітлювала б причини суперечностей між містом і селом, пояснювала б походження стереотипів сприйняття українським селянством міста (усталеного ставлення до міста та його мешканців, виробленого на основі порівняння їх з внутрішніми ідеалами).

У контексті вивчення відносин українського села і міста можна назвати колективну монографію «Історія українського селянства» [13]. Варта уваги праця В. Калініченка [14], С. Кульчицького [21], а також низка праць і публікацій інших дослідників [2; 4; 20; 28; 29; 31] із зазначеної проблеми. Питання взаємодії сільської та міської культур одним з перших у роки української незалежності розглянув О. Криворучко. Дослідник з'ясував, що на відміну від суто української культури села з його майже однорідним українським населенням, культура зденаціоналізованого міста зазнала значних деформацій у ході проведення російським царизмом асиміляторської політики, а культура села відіграла роль основного «постачальника» етноматеріалу, що забезпечувало українській культурі набуття національних рис [20, с. 19].

Метою цього дослідження є розгляд стереотипів сприйняття українським селянством міста та його мешканців, з'ясування витоків цих стереотипів, їх основні прояви у контексті поширення більшовицької влади наприкінці 1910-х – 1920-х роках.

Традиційне ставлення селянства до міста визначалося природою селянства, місцевою обмеженістю, негативним ставленням до всього чужого. На думку П. Кралюка, одним із соціальних аспектів Хмельниччини був той фактор, що «козацьке повстання мало не лише антишляхетський, а й антиміщанський характер. Козаки громили міста, розглядаючи їх як ворожі осередки. Причому часто це були не

стільки польські, скільки руські (українські) міста. Й у вогні повстання гинуло чимало українських міщан... У певному сенсі Хмельниччина було повстанням села, точніше, привільного хутора, де немає ніяких урядників, – проти міста» [19, с. 86-87].

Дискутуючи з автором щодо генези козацького повстання середини XVII ст., можна погодитися з тим, що суперечності між містом і селом вже існували кілька століть тому та набували різних форм. Поступово «у суспільній думці України утверджується антиміський дискурс з ідеалізацією сільського чи хутірського життя. «Хуторянство» стає своєрідною ідеологією українців» [19, с. 87]. Знаходимо відгомін хуторянства у творах українських письменників XVIII-XIX ст. Ідеалізацію селянської культури та тлумачення її як загальнонаціональної піддає критиці Д. Донцов: «Селянська культура, культура провансальця, гуцула, або баска існувала й існуватиме, але трагедія нашого часу в тім, що наша інтелігенція намагається з культури підрядної кляси, з принципів рідного провансальства зробити орієнтаційний або гравітаційний осередок для національної культури взагалі» [8, с. 89].

Коли українська інтелігенція у Російській імперії захоплювалася українським селом, то селянинові місто здавалося чужим. Звідти надходили директиви та вказівки про податки й інші побори. Місто асоціювалося з чиновництвом і поліцією, що чинили свавілля щодо селянства. Міські мешканці часто зверхньо ставилися до селян, а селянство, погоджуючись певною мірою зі своєю неосвіченістю, вважало себе на вищому щаблі моральності з огляду на збереження традиційного способу життя. Міщани вбачалися селянам такими собі ледарями, дивними людьми. Ставлення до міста та його мешканців було принаймні недоброзичливим. Селянин остерігався міста, дивився на нього з підозрою та недоброзичливістю. Добробут міста, на думку селянина, побудований на тяжкій праці села. Крім того, що місто забило продукти з села, визискувало його, то ще

й принижувало. З міста ширилася руйнація традиційних селянських цінностей і способу життя. Нелюбов і зневага до «панів», до яких, зазвичай, відносили і всіх міських жителів, проявлялася у критичному та недовірливому ставленні до їхньої діяльності, побуту, способу проводити дозвілля. Міське життя змушувало селянина заздрити, і, водночас почуватися неповноцінно, меншовартісно. Привабливе для сільської молоді місто водночас було й чимось страшним, інтерес до міста поєднувався зі страхом до нього, уявленням його як чогось гріховного. Для багатьох селян, що відвідали місто у часі проведення ярмарків, воно поставало в уяві як осередок постійного свята, байдкування, бездіяльності та розпусти. Місто для селянина видавалося сповненим пияків і розпусників, ледарів, бешкетників.

Такі негативні погляди селян на місто поєднувалися з абсолютизацією власного способу життєдіяльності, пов'язаного з працею на землі. Для селянства це могло бути певною психологічною компенсацією усвідомлення власної меншовартості. Серед міських мешканців було багато чужого задля українського селянства етнічним складом населення. Взаємини місті та села зводилися до вимушеного товарообміну. Недовіра селян до міста, що, на його думку, завжди намагалося отримати продукти задешево, а свої товари оцінювало за високими цінами.

Попри масу розбіжностей у побуті, способу життя місто та село не були цілком окремими та відірваними світами. Вони потребували одне одного. Селу потрібен був ринок збуту сільськогосподарської продукції, зв'язки господарського характеру. Поряд з наростанням суперечностей, між містом і селом зростали контакти, бо з огляду на економічній диференціації зростала взаємодія, контакти між містом і селом, потреба одне в одному. Міська культура поволі проникала до села та ставала для нього взірцем для наслідування [25, с. 187].

Українська народна приказка, записана у XIX ст., відображає ставлення селянина до міста: «У Києві не женись, а в Ромні кобил не міняй» [33, с. 72]. Роль Києва, як духовної української столиці, у народній уяві поєднується з місцем розпусти, бо одружуватися у столиці, а зрештою, й у великому місті, не годиться – може трапитися непутяща й розпусна жінка. Вести торговельні операції теж небезпечно, бо можуть обманути. До приходу більшовиків між українськими містом і селом було чимало упереджень. Отже, до 1910-х років упереджень

у ставленні українського селянина до міста не бракувало.

З початком національної революції у 1917 р., послабленням авторитету центральної влади, яка у селян асоціювалася з містом, нівеляцією правових норм, більшовицькими репресіями суперечності між містом і селом дедалі загострюються. У 1920-х роках відбувається примусова та насильницька зміна способу життя, соціального ладу, суспільних і моральних цінностей в українському селі після приходу більшовиків до влади. Місто для селянина – це щось омріяне та недосяжне, але, водночас, таке, що забирає плоди праці, надсилає чиновників і керманчів, далеких або ворожих селянським потребам та інтересам. На думку П. Ісакова, протистояння села та міста яскраво відбилося на ідеології повстанського руху в Україні: «На ставлення українських селян до міста впливали такі фактори: неукраїнський характер міста, силовий характер продовольчо-заготівельних походів міста на село, злість, ненависть і заздрість (за легшим, як здавалося селянам, життям)» [12, с. 297].

Українське село на початку 1920-х років залишалося носієм консервативних цінностей у своєму побуті, уявленнях про суспільний розвиток. У той час як місто зазнало за багато років панування царату русифікаторської політики, значно трансформувало національний склад у бік зростання кількості неукраїнського елементу, село залишалося заселене переважно українцями. Крім того, сільське населення значно переважало міське. За переписом 1926 року, у сільській місцевості в Україні мешкало 81,4% від загальної кількості мешканців. Українці залишалися найменш урбанізованою групою [16, с. 238].

Суперечності та конфлікт, які виникли між радянською владою та селянством у 1920-х роках, були закладені поглядами більшовицьких ідеологів на майбутні відносини міста та села. Більшовицькі лідери ще до приходу до влади писали про те, що у майбутньому робітники мають володіти товаришескими господарствами, що виникнуть на базі економії. Усі селяни, у тому числі й дрібні, змушені будуть надавати таким господарствам робітників харчі, натомість, робітники мають забезпечувати селянство машинами, худобою, добривами, одягом і всім, що йому потрібне [13, с. 96].

Вчення про союз робітничого класу та селянства було складовою більшовицької теорії диктатури пролетаріату. Проте, у цьому союзі провідне місце відводилося саме пролетарям. Це було підтверджено на VIII з'їзді РКП(б) у

1919 році [1, с. 14]. В. Ленін остерігався того, що селяни візьмуть всі землі у свої руки, бо це могло відвернути їх від соціалізму. Ці підстави були вагомими, бо в Україні вплив на селянство робітників-агітаторів і партії більшовиків був невисокий [26, с. 145]. Теоретик радянського комунізму М. Бухарін був упевнений, що усунути відмінності між містом і селом може технічний прогрес, складовою якого ліквідація приватної власності [24, с. 49]. Але подальший перебіг подій засвідчив, що роль села зводиться на постачальника продукції для міста. Зруйновані підприємства не давали можливості забезпечувати село промисловими товарами.

Протистояння радянської влади та селянства дало підстави деяким більшовицьким лідерам твердити про «теорію» боротьби в Україні двох культур – міської (російської) та селянської (української), в якій перемогти повинна перша. З такою ідеєю виступав секретар ЦК КП(б)У Д. Лебідь. На жовтневому 1922 р. пленумі ця ідея була піддана критиці, але вона мала за собою певних прихильників. На III Всеукраїнському з'їзді рад у березні 1919 р. наголошувалося на тому, що більшовики «покінчили з національними відмінностями», але, якщо у правлячій верхівці відмовлялися підтримувати українську культуру, то серед чиновників нижчої ланки були поширене ставлення до української мови та культури як до буржуазної, оскільки насадження комунізму відбувалося за російським зразком і російськоцентричними діями, котрі розуміли російську мову та культуру як пролетарську [9, с. 135]. Під «буржуазністю» в уявленні комуністичних керманців слід розуміти таку собі контрреволюційність. Оскільки більшість носіїв «буржуазної» української мови мешкали у селі, то і його мешканці перетворювалися на ідейних ворогів. Русифіковане робітництво, що мешкало у містах України, теж не вельми прихильно ставилося до всього українського. З огляду на те, що для селянства національне питання не було байдужим, це змушувало владу йти у цьому на певні поступки, зокрема, щодо українізації [11, с. 75].

Негативні настрої щодо міста серед українського селянства поширювалися через те, що самі представники «пролетарської влади» почувалися у селі чужими. Різні агітатори й активісти, що приїжджали до села з пропагандистською метою, часто викликали у селян роздратування та неприязнь, бо асоціювалися у них з містом, що наповнене «дармоїдами» і «чужинцями», котрі його населяють [34,

арк. 49; 17, с. 259]. Розмови про «змичку» села та міста на практиці перетворювалися на фарс. Коли до села приїжджали представники регіонального партійного та радянського керівництва агітувати за поліпшення зв'язків з містом, то на практиці це могло передбачити дорогі бенкети. Приїжджали представники влади у супроводі жінок. Для них це була розвага. Селяни ж обурювалися на те, що всі ці бенкети за рахунок селянських податків. Якщо комусь такі приїзди й подобалися з мешканців села, то це були члени комнезамів, яких візитери частували [18, с. 125-126]. Зрозуміло, що такі візити представників влади не лише не могли дати якихось позитивних практичних результатів, але й посилювали антагонізм селянства до влади та до міста зокрема.

Більшовицьке гасло зміцнення братерського союзу робітників і селян у реальному житті передбачало загальну трудову повинність, що супроводжувалося не лише економічною дискримінацією широких мас селянства, але й примусову працю для робітників. Відповідно до положення РНК РСФРР та Всеукрревкому від 10 лютого 1920 р. про «Укртрударм» передбачалося використовувати військові частини як робочу силу, або знаряддя примусу [10, с. 204]. Цей примус чинили і проти селянства. Учасник селянського повстанського руху М. Дорошенко пригадує, як повстанці під керівництвом отамана Холодного Яру Хмари у 1921 р. «в Косівці оточили й роззброїли прибулих мобілізованих курських та рязанських робітників, що «викачували» в селян хліб. Тут повстанці робітників вигнали до Московщини, а їхніх командирів-комунарів до суду...» [23, с. 254].

Заборона вільної торгівлі у місті позбавляла можливості придбати продукти на вільному ринку, але спонукала владу взяти на себе зобов'язання забезпечити життєдіяльність своїх підлеглих. Таким чином, влада брала на себе функцію годувальника міста [10, с. 210]. Селяни ж мали самі про себе піклуватися, а ще – під контролем влади забезпечувати міста необхідною продукцією. Слід також зазначити, що закріплені у Конституції УСРР положення про домінуючу роль у житті суспільства робітничого класу були дискримінаційними стосовно селянства. Нерівність між селянами та робітниками полягала, зокрема, й у тому, що у 1920-х роках робітники переходили на 7-годинний робочий день, а селянам доводилося іноді працювати і по 18 годин [15, с. 20]. У 1926 році селяни села Борисівка на Харківщині говорили: «Робітник, працюючи на заводі, пере-

буває у набагато кращих умовах за селян. Робітник має необхідний відпочинок та матеріально забезпечений, усього він працює 8 годин, селянин же, попри те, що він працює майже цілодобово, нічого цього не має» [37, арк. 159]. У селі Смирнівка Лозівського району Харківської округи також з обуренням дивилися на краще забезпечення робітництва: «Якщо підеш до міста, то всі робітники ходять взуті й одягнені, а ми – обідрані. Праця робітника набагато краще оплачується, ніж селян» [38, арк. 22]. Селяни Жовтневого Харківської округи так підсумовували діяльність радянської влади: «У селі за 10 років радянської влади не видно жодних досягнень. Радвлада тільки облаштовує все в містах...» [38, арк. 337]. У Циглярівці на Полтавщині селяни говорили про тяжкий матеріальний стан селянства у порівнянні зі становищем робітництва: «Робітників живеться краще, держава піклується тільки про робітників, а з селянина тільки беруть, але нічого не дають. Товари дорогі через те, що робітникам платять великі ставки» [37, арк. 159зв.]. Протягом серпня-листопада 1926 р. в Україні зафіксовано 175 проявів невдоволення селянами робітництвом [37, арк. 150].

Такі настрої у селі були дуже частими і дедалі більше поширювалися. Антагонізм проявлявся не лише між селянами та мешканцями міста. Міське чиновництво і партійний апарат часом висловлювало невдоволення, що вищі працівники вищих органів влади перебувають у кращому матеріальному становищі. Зокрема, у закритому листі секретаря Полтавського губкому, адресованого до ЦК РКП(б) у серпні 1923 р., мова йшла про те, що між сільськими комуністами, що працюють, головним чином, у радянських, партійних та інших закладах, з одного боку, та комуністами, що працюють у містах, спостерігається деякий антагонізм на ґрунті матеріального забезпечення [35, арк. 50]. У той час, коли міські комуністи із заздрістю дивилися на матеріальний стан радянського вищого управлінського апарату, для селянства навіть життя міського робітника здавалося добробутом і викликало заздрість. Хоча, навіть, сільські комуністи часом без особливого захоплення дивилися на директиви партійних органів, що надходили з міста. На думку селян: «село – це тюрма, пекло, а столичне життя – це рай» [32, с. 312]. Згаданий секретар Полтавського губкому у 1923 р. писав до ЦК РКП(б) та ЦК КП(б)У, що на політперевірку, організовану партією, сільські комуністи дивляться як на «міську затію» [35, арк. 159].

У 1928 р. селяни Вирівського та Хотінського районів на Сумщині висловлювали своє ставлення до радянської влади та робітництва: «Радвладі вже 11 років, а селянам із року в рік все гірше», «Ми не бачимо, щоб змінилося щонебудь у порівнянні з часом царату», «Радвлада гірше давить селян, ніж поров цар», «Робочі зараз поміщики, а комуністи – дворяне», «Влада робочих захищає й союз свій мають», «Радвлада робочому – батько рідний, а нам, селянам, вітчим» [5, арк. 79].

Медичне обслуговування українського села 1920-х років було у незадовільному стані. Численні територіально-адміністративні перетворення, яких зазнавала Україна, призводили до скорочення мережі медичних пунктів [36, арк. 41]. За високої щільності сільського населення такий стан речей з медичним обслуговуванням призводив до негативних наслідків. Найгірші санітарно-профілактичні умов у підрадянській Україні були у Сумській окрузі. За даними 1927 р. у середньому в УСРР на 1000 населення припало 17,7 смертей, на Лівобережжі – 17,6, а у Сумській окрузі – 19,6. Дитяча смертність в окрузі досягала 156 випадків на 1000 народжень, у той час, як у решті України цей показник був – 148 [7, с. 8]. Дитяча смертність у містах і селах була відмінною. Як засвідчують висновки радянських статистичних органів станом на 1926 рік: «Одним з найважливіших й найяскравіших факторів є в даному разі величезна різниця між дитячою смертністю у містах і по селах. Колись на Україні становище було зовсім інше: смертність міських дітей взагалі не дуже відрізнялась від смертності сільських, при чому іноді була навіть вища... Як бачимо, поміж містом і селом утворилася дуже велика різниця: у селах смертність дітей у 1,7 рази більша, ніж по містах. Крім того, надзвичайно важливий той фактор, що у той час, коли міська смертність, порівнюючи з тогорічною, зменшилася, сільська, навпаки, зросла. Це дає нам почасти пояснення, чому саме й загальна міська смертність зменшилася, але це ж показує й на ті особливі умови, в яких знаходиться українське село» [30, с. 3-4].

Офіційні радянські органи змушені були визнати, що економічно-побутові умови українського села було незадовільними у порівнянні з містами. Незадовільну характеристику українського села 1920-х років наводила і радянська преса: «Раніш багато тяглося на село, де коли не заробляли, то все ж годувалися – тепер спостерігається протилежне – вчителі, агрономи, лікарі й т.д., які трималися до

останнього часу в провінції, потяглися до центру. Село живе самотнім: дітей не вчать, до лікарів не звертаються, а коли звертаються, то нема чим лікувати, казна, як і раніше, грошей не платять» [3].

Нарікання селян на упереджене ставлення влади до українського села та пріоритетний розвиток міст, мали за собою реальні підстави. У численних радянських документах 1920-х років висловлювання селян щодо цього питання фігурувало як «ревность к рабочему классу».

Суперечності між містом і селом позначилися на українській літературі 20-х років ХХ ст. Одним з найвідоміших творів у цьому контексті ми можемо назвати роман «Місто» В. Підмогильного [27]. Головний герой твору – селянський хлопець, що приїздить до Києва здобути освіту. Врешті, матеріальне та раціональне «місто» у душі головного героя перемагає духовні якості, ламаючи внутрішній світ селянина. Тема суперечностей селянського та міського світу розглядається також в інших творах [6]. З'являється вона й у народному фольклорі. Наприклад, селянин Сумської округи Григорій Даниленко восени 1928 р. написав вірш-пародію під назвою «Змичка», в якому мова йшла про нерівноправний статус міських і сільських мешканців, несправедливу продовольчу політику влади щодо українського села:

«Фотографії немає,
Музика грає,
А хліборобів нужда голодом карає.
У Мостовському сільхозбанку
Народ молиться із ранку.
Всяк порожній мішок носить
І в правління хліба просить.
Це голодний все народ
Разних націй і пород.
Толпа двигалась, як море,
Бо усім без хліба горе.
Ви забрали в нас пшеницю
Та вивезли за границю.
Ви забрали жито і ячмінь,
А ми ходили так, як тіль.
Кожний день у вас хліба просим
Та порожній мішок носим.
Ви даєте нам ответ:
Для вас в нас муки нет.
Пропадайте ви голодні,
Бо ви нам тепер негодні.
Наступає толпа шумно,
Аж із боку дивитись сумно.
Це ті всі, що земельку мають
Та із голоду пропадають.
Толпа добрала охоти

Взять заправил у роботу.
Тут замітив заправило.
Закричав щоб зараз мука була.
А це слово як сказав,
А сам ...показав.
От таке то вам, хлібороби,
Не землі вам, а хвороби,
І тепер така вам шана,
Гірше, як колись у пана.
Був під панською рукою
Та не ходив за мукою.
А тепер всі землі наші,
Нема муки, нема паші.
І слободний громадин
Захватив слободу, так хотів.
Колись так свиня робила,
Як під дубом корінь рила.
Підрив корінь – дерево всохло.
А потім свиня подохла.
Ця жизнь зветься на бумазі,
Що з городом змичка.
Чи єсть такий закон,
Чи панська привичка.
Бо, як був я панський раб,
То не був я не сит і слаб.
Став слободним громадином
І валяюсь попід тином.
Україна наша ненька,
В тебе хліба не жменька.
В тебе хліб є і до хліба.
Все є в тебе, ненько.
Розкажи нам, Україна
Як рідная мати,
Де дівалось добро наше,
Кого награждають.
Твоє плем'я з голоду здихає,
А город з боку село обсмикає.
Городські мужчини
Галіфе кроють,
А деревенські люди всі хліба просять.
На городських жінках плаття модні,
А селянки й весь наряд
Валяється голодний.
Земля моя ненько,
Нивонько широка.
Яка ж нам з тобою морока.
Хоть би моя десятина
На рік тисячу вродила
І то б моя жінка Гапка
У драні ходила б.
За те у смикунах
І шляпочка модна,
А моя жінка Гапка з дітками
Теж були б голодні.
Ех земелька, так земелька,
Щоб тебе не знати,

Як голодному з тобою
Треба погибати.
Помирай же, хліборобе,
Така тобі шана.
Та поминай, що умреш ти
Тільки не от пана» [39, арк. 209-210].

Суперечності між українським селом існували століттями. Для українського селянина місто було чимось недосяжним та омріяним, але й підозрілим і далеким. З початком революції, приходом більшовицької влади негативні стереотипи сприйняття українськими селянами міста поглиблюються. Цьому сприяють: юридично закріплена орієнтація комуністичної влади на пролетарів і привілейованіший щодо селян статус робітників; підозріле або вороже ставлення представників номенклатури щодо носіїв українськості, зокрема, селян; перетворення українського села на роль сировинного придатка. Невдоволення селянства містом проявляється у розмовах між селянами та з представниками влади. Стереотипи сприйняття селянами міста позначаються на українську літературу та фольклор 1920-х років.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

- Аксенов Ю.П. Союз рабочего класса и крестьянства в СССР (1917-1975). Пособие для учителей. Москва, 1977. 127 с.
- Архірейський Д., Ченцов В. Влада і селянство в Україні у 20-ті рр. // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 1999. № 1/2 (10/11). С. 87-127.
- В Харкові // Трибуна України. 1923. № 1. С. 122.
- Данільєва Ю.Г. Співіснування сільської та міської культури радянської України в контексті повсякденності (20-30-і роки ХХ століття): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2012. 19 с.
- Державний архів Сумської області. Ф.П-17. Оп.1. Спр.117. 156 арк.
- Дніпровський А. Індустріальні мотиви в селянській поезії // Нова Громада. Суспільно-політичний журнал. 1923. № III-IV. С. 79-83.
- Довідник Сумської округи 1928 р. Суми: Видання Сумської Спільки Споживчих Товариств, 1929. 371 с.
- Донцов Д. Дух нашої давнини. Дрогобич, 1991. 342 с.
- Єфіменко Г. «Запаморочення від успіхів»: негативний досвід реалізації комуністичної доктрини в Україні (січень-серпень 1919 р.) // Україна радянська. Ілюзії та катастрофи «комуністичного раю». Харків, 2017. С. 108-172.
- Єфіменко Г. Підрихтований комунізм: перші поступки при незмінній основі (листопад 1919 – лютий 1920 р.) // Україна радянська. Ілюзії та катастрофи «комуністичного раю». Харків, 2017. С. 173-234.
- Єфіменко Г. Сподіване народовладдя: ілюзії та реальність «перших совітів» (листопад 1917 – квітень 1918 р.) // Україна радянська. Ілюзії та катастрофи «комуністичного раю». Харків, 2017. С. 61-107.
- Ісаков П. Селянський повстанський антикомуністичний рух на Лівобережній Україні (1919-1921 рр.): динаміка кількісних змін, ідеологія, географія поширення // Війна з державою чи за державу? Селянський повстанський рух в Україні 1917-1921 років. Харків, 2017. С. 282-316.
- Історія українського селянства [редакційна рада: В.М. Литвин, В.М. Геєць, В.М. Даниленко, Я.Д. Ісаєвич, С.В. Кульчицький та ін.]. Київ, 2006. Т. 2. 655 с.
- Калініченко В.В. Селянське господарство України в доколгоспний період (1921-1929). Харків, 1991. 131 с.
- Капустян Г.Т. Українське село в умовах радянського політичного режиму 1920-х років: Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.01 «Історія України». Дніпропетровськ, 2004. 35 с.
- Киридон А. Державно-церковні відносини в Радянській Україні 1920-1930-х років: соціальний вимір // Проблеми історії України: факти судження, пошуки: Міжвідомчий збірник наукових праць. Вип. 12. Київ. С. 234-256.
- Киянин. На Україні // Нова Україна. Безпартійний двохтижневик громадського, культурного та економічного життя. 1923. № 7-8 (липень-серпень). С. 259.
- Киянин. На Україні // Нова Україна. Безпартійний двохтижневик громадського, культурного та економічного життя. 1923. № 9 (вересень). С. 125-126.
- Кралюк П.М. Козацька міфологія України: творці та епігони. Харків, 2017. 394 с.
- Криворучко О.І. Проблема взаємодії сільської та міської культур в УРСР в 20-х роках (історичний аспект): Автореф. дис... канд. іст. наук. Запоріжжя, 1994. 24 с.
- Кульчицький С.В. Ціна «великого перелому». Київ, 1991. 431 с.
- Лозовий В.С. Селянська правосвідомість у добу української революції (1917-1921 рр.) // Український історичний журнал. 2005. № 6. С. 89-94.
- Лютенко-Лютий І. Дорошенко М. Вогонь з Холодного Яру: спогади. Стежками Холодноярськими: спогади 1918-1923 років. Київ, 2015. 352 с.
- Марочко В. Модернізація українського суспільства перехідного періоду 1920-30-х років: історико-теоретичний аспект // Проблеми історії України: факти судження, пошуки: Міжвідомчий збірник наукових праць. Вип. 8. Київ: Інститут історії України НАН України, 2002. С. 43-51.
- Михайлюк О.В. Селянство України в перші десятиліття ХХ ст.: Соціокультурні процеси: Монографія. Дніпропетровськ, 2007. 456 с.
- Панченко П.П., Мельник Ю.Ф., Вергунов В.А. Аграрна історія України. Київ, 2007. 532 с.
- Підмогильний В. Місто: [Роман]. Київ, 2008. 288 с.
- Пресіч О.В. Концепт «місто» й бінарна опозиція «місто/село» в українсько-канадській прозі першої «хвилі» імміграції // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». 2012. Т. 193, Вип. 181. С. 97-100.
- Селяни і місто: феномен сприйняття урбанізаційних процесів у селянській традиції (матеріали історико-археографічних експедицій Північним Приазов'ям) / [Упорядник В.М. Константинова]. Київ, 2012. 416 с.
- Статистична хроніка. Державна статистика У.С.Р.Р., відділ демографічної статистики ЦСУ. № 2 (22). 12 січня 1926 року. 15 с.
- Тарасова О. Город и деревня: теоретические парадоксы цивилизационного развития // Соціологія міста: наукові проблеми та соціальні технології. Дніпропетровськ, 2001. С. 220-223.
- Ткаченко Б. Під чорним тавром. Документи, факти, спогади. Лебедин, 1994. 464 с.
- Українські приказки, прислів'я і таке інше / [Уклад М. Номис / Упоряд., приміт. та вступна ст. М.М. Позняка]. («Літературні пам'ятки України»). Київ, 1993. 768 с.
- Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). Ф.1. Оп.20. Спр.159. 160 арк.
- ЦДАГО України. Ф.1. Оп.20. Спр.1704. 267 арк.
- ЦДАГО України. Ф.1. Оп.20. Спр.1908. 214 арк.
- ЦДАГО України. Ф.1. Оп.20. Спр.2316. 305 арк.
- ЦДАГО України. Ф.1. Оп.20. Спр.2524. 395 арк.
- ЦДАГО України. Ф.1. Оп.20. Спр.2800. 317 арк.

Вовк Олександр Стереотипи сприйняття міста українським селянством (кінець 1910-х – 1920-ті рр.)

У статті мова йде про те, що в українській історіографії бракує загальної картини, що висвітлювала б причини суперечностей між містом і селом, класифікувала б їх прояви, пояснювала б походження стереотипів сприйняття

українським селянством міста (усталеного ставлення до міста та його мешканців, виробленого на основі порівняння їх з внутрішніми ідеалами). Автором зазначається, що суперечності між українським селом існували століттями. З початком революції, приходом більшовицької влади стереотипи сприйняття міста українськими селянами поглиблюються. Автор з'ясував те, що селяни висловлювали невдоволення містом і робітниками у розмовах між собою та з представниками влади. Стереотипи сприйняття селянами міста позначилися на українській літературі та фольклорі 1920-х років.

Ключові слова: стереотип, селянство, село, місто, робітник, влада

Вовк Александр Стереотипы восприятия города украинским крестьянством (конец 1910-х – 1920-е гг.)

В статье речь идет о том, что в украинской историографии недостает общей картины, которая освещала бы причины противоречий между городом и селом, классифицировала бы их проявления, объясняла бы происхождение стереотипов восприятия украинским крестьянством города (устоявшегося отношения к городу и его жителям, выработанного на основе сравнения их с внутренними идеалами). Автором отмечается, что противоречия между украинским селом существовали веками. С началом революции, приходом большевиков к власти стереотипы восприятия города украинскими крестьянами углубляются. Автор выяснил, что крестьяне излагали недовольство городом и рабочими в разговорах между собой и с представителями власти. Стереотипы восприятия крестьянами города нашли свое отображение в украинской литературе и народном фольклоре 1920-х годов.

Ключевые слова: стереотип, крестьянство, деревня, город, рабочий, власть

Vovk Oleksandr Stereotypes of perception of city by the Ukrainian peasantry (end of 1910th – 1920th)

In the article the question is that considerable attention is given in Ukrainian historiography to the study of history of the Ukrainian village and city of end of 1910-1920th, but researchers, usually, examine community development of city and village separately. A general picture that would light up reasons of contradictions between a city and village failing, would classify their displays, would explain the origin of stereotypes of perception of city (withstand attitude toward a city and his habitants, mine-out on the basis of comparing of them to the internal ideals) the Ukrainian peasantry. An author marks that contradictions between the Ukrainian village existed centuries. It is found out a researcher, that for the Ukrainian peasant a city was something unattainable and cherished in dreams, but also suspicious and distant. With beginning of revolution, by arrival of bolshevist power the stereotypes of perception of city deepen the Ukrainian peasants. It is assisted: the legally envisaged orientation of communist power on proletarians and more privileged status of workers; suspicious or hostile relation of representatives of nomenclature in relation to the transmitters of Ukrainian identity, in particular, peasants; transformation of the Ukrainian village is on the role of raw material appendage. An author found out that peasants expound dissatisfaction a city and workers in conversations inter se and with public agents. The stereotypes of perception of city peasants are marked on Ukrainian literature and folklore of 1920th.

Keywords: stereotype, peasantry, village, city, worker, power

Рецензенти:

Тригуб О.П., д.і.н., професор

Шитюк М.М., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 27.10.2017 р.